

Аушвіц (нім. *KZ Auschwitz*, пол. *Oświęcim*) — один з найбільших нацистських концентраційних таборів, що існував з травня 1940 року до січня 1945 року біля польського міста Освенцима, за 60 км від міста Кракова у Верхній Сілезії. Створений за наказом рейхсфюрера СС Генріха Гімmlера, комплекс об'єднував групу концтаборів, найбільші з яких Аушвіц I — основний та адміністративний центр; Аушвіц II (Біркенау, або Бжезинка) — табір смерті; Аушвіц III (Моновіц) — робочий табір.

Аушвіц II почали споруджувати в жовтні 1941 року біля села Бжезинка з метою розвантаження перенасиченого основного табору. Біркенау розмірами був набагато більшим від Аушвіца I і поступово цей табір перетворився на найбільшу фабрику смерті. Є дані, що в таборі було знищено до 1,1 млн людей. На території табору розташовувалися чотири газові камери та чотири крематорії, які використовували для спалення людей. Місткість газових камер дозволяла страчувати до 20 тисяч жертв щодня. Для вбивства нацисти використовували пари синильної кислоти, що виділялася з газу «Циклон Б».

Загалом заручниками табору стали понад 14,5 тисяч вихідців з території України. Українці в таборі протестували проти поділу їх не за національною ознакою, а за громадянством (громадяни СРСР, Польщі, Чехословаччини). Багато з них загинуло від голоду, епідемій, виснажливої праці або було страчено.

15 січня 1945 року було визволено Варшаву, а 27 січня радянські війська увійшли до Аушвіца. Першими браму головного табору відчинили солдати 100-ї Львівської дивізії з батальйону полтавця єврейського походження Анатолія Шапіро. Ця дивізія належала до 1-го Українського фронту, який на 40% складався з українців.

В 1947 році на знак пам'яті жертв Аушвіца Польща заснувала музей на його території.

ПРОЛОГ

Яскраве та безмежне небо пронизливо-блакитного кольору, на якому випромінює сліпучим світлом на диво тепле, як для березня, сонце. Пташиний спів і життя, що прокидалося після довгого та тривалого зимового сну. Звичайна гожа днина початку весни в тому місці здавалася чимось нереальним, геть не притаманним цьому краю, хоча наче й не було нічого в ньому особливого чи поганого — звичайна місцина за декілька кілометрів від Кракова, вервиця будівель з потемнілого дерева за довгим парканом і ворота, один вигляд яких змусив невисокого зросту пані в гарному пальтечку з вовни сірого кольору здригнутися й навіть відступити на крок назад, мов тіло її, відмінно від розуму, все ще гостро та болісно зберігало пам'ять про той жахливий день, коли вперше вона опинилася перед цими ворітьми, опинилася, занадто добре знаючи, що ховають за собою ці наче звичайні на вигляд ворота. Скільки років вже минуло, а ніщо не забувалося, ба навіть не збиралося забуватися, й таким свіжим збереглося в пам'яті, що кортіло озирнутися і геть не здивуватися тому, що знову побачиш поряд німецького солдата чи почувеш швидко німецьку говірку

солдатів-есесівців, що штовхають тебе в спину, кваплячи швидше увійти до тих воріт, за якими німим та безжальним привидом застигла смерть.

Пані Еуженія Скриль-Капеловська стояла зараз не рухаючись, немов остовпіла, перед ворітьми чи не найжахливішого місця на цій землі, що було прозване самими німцями концтабором Аушвіц-Біркенау, та, незважаючи на ті двадцять років мирного і щасливого життя, що минули після звільнення, вона досі занадто гостро й болісно пам'ятала чи не кожен день свого дворічного навіть не життя, а існування у стінах цього моторошного місця. Це існування, важке та виснажливе, було тим, коли, прокидаючись уранці, ти не знаєш і не відаєш, чи судилося тобі сьогодні дожити до кінця дня, а чи він стане останнім, тому що в цих мурах ти є приреченою — безнадійно приреченою — на вірну й неминучу смерть. Питання полягає тільки в тому, наскільки вистачить в тебе самої сили та наснаги триматися й не зламатися, не впасти від голоду чи хвороби і тим прискорити свій кінець.

Існування те немов поділялося на дві частини: дні, коли ти маєш сили й готова супротивитися смерті, й ті дні, коли сили в тебе вже геть вичерпано і не залишилося їх вже, щоб опиратися смерті, яка в Аушвіці вільно та владно дихала в спину кожному його в'язню. І скільки разів вона знаходила у собі ті сили до боротьби зі смертю, і скільки разів втрачала їх геть і ладна була вже померти, просто не звеситися на ноги з тих голих дощок грубого дерева, які слугували їй за постіль весь той час, що перебувала вона в таборі. І коли зголодніле, втомлене холодом та працею тіло просто відмовлялося їй підкорюватися, коли вона не мала снаги боротися за своє життя... вона все ж чинила опір. Думка про перемогу над нею недолюдків, що в людській подобі

знищували невинних, у тому числі й дітей, надавала ті необхідні сили й змушувала піднімати своє слабе тіло з нар і йти вперед. Спонукала жити, а не помирати, тим самим визнаючи перемогу ворога над собою.

Пані Еуженія Скриль-Капеловська не любила повертатися до цього місця, але разом з тим не приїхати просто не могла. Кожного року, на початку березня, вже двадцять весен вона приїздила сюди саме в день народження симпатичної єврейської дівчинки на ймення Ревека, яка назавжди залишилася в таборі, загинувши від рук збожеволілих катів. Пані Еуженія завжди привозила з собою маленький букетик пролісків, йшла до невеличкого озерця за табором і довго там стояла, згадуючи чорнооку красуню Ревеку та її хворого на сухоти брата Моше.

Не відала чому, але оте чорнооке дівча було для неї наче рідною сестрою, немов саме в ній втілювався для Еуженії образ далекої, залишеної в Україні сестри, й завжди відчувала стосовно Ревеки якусь особливу спорідненість.

Скільки важких і темних днів та ночей були вони разом, шепотінням поділялися сокровеними думками та почуттями, одним лиш поглядом могли зрозуміти біль чи неспокій іншої! Й часом Еуженія ловила себе на думці, що бідолашна Ревека була їй ріднішою та набагато ближчою за дещо грубеньку сестру, яка отруїла себе невідомо чим, аби тільки її не забрали на примусові роботи до Німеччини...

Цього року Еуженія теж приїхала до містечка Освенцима і зараз йшла просторою місциною до того озерця, яке сміливо можна було назвати чи не найбільшою братською могилою у світі, хоча достеменно і не було відомо, скільки саме людей, які пройшли крізь крематорії, поглинула у вигляді праху вода того озерця. Проте сама Еуженія знала

напевне, що прах не забутої нею та такої любої серцю Ревеки лежить саме тут. Еуженія йшла повільно та неквапливо, намагаючись не дивитися на ті червоної цегли бараки, в яких декілька років приховувалося справжнє пекло, влаштоване людьми, котрі чомусь забули про те, що вони є люди...

І в пам'яті так живо воскресла та ще зовсім молоденька налякана Жєня Скриль, худенька, невеличкого зросточку українка з Полтавщини, яка опинилася в таборі смерті Аушвіц-Біркенау не за своєю національною належністю, а через наклеп та намову ревнивої німкені, дружини чоловіка, якому сама Жєня мала нещастя припасти до серця. Злою волею тої жінки вона опинилася приреченою на смерть у стінах цього концтабору, й саме з вуст тої жінки дізналася про те, куди її повезуть і що там на неї чекає. Прощаючись із дівчиною, фрау Магда Штеккен була певною, що охляла і слабка на вигляд українка, в яку закохався її чоловік, не витримає каторжного табірнього життя, помре від виснаження, та ще й не одразу, а встигне вдосталь хапнути жажливих реалій того пекла, де життя звичайних людей повністю втрачало свою цінність.

Але фрау Штеккен помилилася. Волелюбна вдача худенької українки виявилася сильнішою, і Жєня не померла в тому пеклі насамперед через вперте небажання, аби вороги-нелюди взяли над нею верх. Вона з останніх сил боролась із самою собою, примушувала до праці своє слабке тіло, коли те не мало й краплини сили. Цим вона змушувала себе жити — полонені, нездатні працювати, в таборі підлягали негайному знищенню. Коли ти вже не в змозі трудитись, тебе чекає одне — неминуча смерть. Смерть у газовій камері, куди тебе поженуть, наче ту безвільну

худобину, чи в крематорії, де твоє слабке, втомлене, виснажене працею і голодом тіло перетвориться на попіл, що сіруватою імлою встелить днище невеликого озерця поряд з табором... І ті нелюди, для яких ти і людиною не вважаєшся, будуть вдоволені твоєю безглуздою смертю, ворог святкуватиме перемогу над тобою. Такі перемоги вони святкували щодня і все не могли насвяткуватися.

Однак у випадку з худенькою україночкою на ймення Женья Скриль все трапилося навпаки. Це вона дожила до того дня, коли ворог зазнав поразки, хоча смак перемоги назавжди залишився для неї з полинним присмаком гіркоти — занадто багато життів встигли знищити нацисти. Ті безвинні життя, що постраждали даремно, назавжди закарбувалися в пам'яті простої української дівчини, яка змогла вижити, навіть незважаючи на те, що була безнадійно приреченою.

Життя полтавчанки Євгенії Скриль у роки Другої світової війни надійно зберігав у собі товстий зошит — щоденник, заповнений тісно та акуратно рівним почерком самої Женьї майже відразу після визволення з Аушвіц-Біркенау, коли ще такими свіжими були в пам'яті всі ті події, які так важко та болісно було їй згадувати потім. Після війни та звільнення вона безуспішно намагалася забути ті чорні дні, рідко зазірала до щоденника, хоча постійно мала його при собі. Попри всі спроби, їй ніколи не вдавалося зануритися в забуття — занадто сильно і болісно той відрізок її життя вразив серце та саме єство. І біля озерця поряд табору, тримаючи в одній руці ніжні проліски, пані Скриль-Капеловська обережно торкнулася грубої обкладинки свого щоденника.

Сьогодні вона мала все згадати знову...

25 ВЕРЕСНЯ 1942 РОКУ

У цей день мені виповнилося двадцять два роки.

Така гарна, гармонійна, мовби цяцькована дата. Той вік, коли ти ще такий молодий і життя майорить перед тобою, мов великий, ще не пройдений шлях — той, якому, здається, й кінця та краю не буде. Але ж то тільки так здається. Й мені якось по-особливому все сприймалося в той день, я відчувала себе надзвичайно вже дорослою й навіть уявити не могла цим ранком, яким чорним виявиться для мене мій двадцять другий день народження.

Саме в цей день по мене прийшли.

Вже декілька днів нашим селом вперто блукали розмови про те, що от-от мають навідатися німці — поліцаям саме час збирати врожаї безкоштовної робочої сили для Німеччини. Село почало лихоманити. Охочих їхати до чужої країни й батрачити на ворога серед моїх односельчан було мізерно мало, й дехто з початком окупації села почав втікати, аби уникнути загребущих лабетів фашистів. Комусь поталанило — прорвався до партизанів, хтось знайшов, де

переховатися. Але хто мав удачі значно менше, потрапляв до тих ненаситних лап, від яких так відчайдушно утівав, і тоді знову ширилися селом розпачливі крики та плачі осиротілої матері, в якій гнали дитину до Німеччини.

Мені ж втікати не дозволяли мама. Та й куди було бігти? До партизан? Знову мама були проти, та й заслабкий здоров'ям батько стануть серце через мене рвати. Ні, я слухняно сиділа вдома, й якось навіть занадто байдужливо чекала тої днини, коли по мене прийдуть. Сестра ж моя Марусина втнула такого, що мені й у поганому маренні подібне не спало б на думку. Маруся отруїлася, аби тільки не потрапити у те страшне рабство, про яке чого тільки не розповідали у селі й про яке стільки жахів довелось нам з нею наслухалися. Чого саме наковталася моя бідолашна сестра, ми не знали, але за день до мого дня народження вже з самого рання вона була якоюсь мовчазною, досить блідою з обличчя, й коли мама покликали нас до вбогого обіду з ріденького пісного борщу та ледь засмаженої каші з пшона, Марусина відмовилася йти їсти.

Мама насупили густі та темні брови:

— Чого це ти, Марусю? Голодна ж!

Марусина скривила худе продовгасте лице:

— Та зле мені щось...

— Зле? — спохмурніли мама, але більше нічого сказати так і не встигли. Маруся раптом похилилася, затрусила вся й впала з ослона, голосно застогнавши. Святі вгодники, як же налякала вона нас тоді, коли почала з корчами перекочуватися по мазаній глиною долівці, кричати від болю та кривитися. Як то було страшно, а ще страшніше від того, що на селі не було лікаря — усіх лікарів позабирала війна, — й полишилася лише баба Мокриниха, яка

колись давно, ще в Першу світову, старанно служила на фронті сестрою милосердя. Щоправда, хоч і не мала вона особливої освіти, та відала в медичній справі не гірше за будь-якого лікаря. Часто-густо саме її кликали до захворілих, і вона ніколи не відмовляла в допомозі — доброю й світлою була душею. От і мама в той день, наслухавшись зойків та стогонів Марусини, раптом вся якось наче стрепенулися й згадали про бабу Мокриниху.

— Біжи, доню, до баби Мокринихи, — поглянули мама на мене сіро-блакитними суворими очима, — захворіла наша Марусина невідомо на що.

Баба Мокриниха відразу розпізнала отруєння, дала Марусині випити якогось порошечку, й у тої почалася страшна нудота. Нудило її довгенько, допоки не ослабла вона геть і не звалилася на лежанку зовсім безсилою й такою блідою, що здавалася мені ледь не зеленою.

— Тепер буде жити, — промовила баба Мокриниха своїм рівним, спокійним голосом, таким тихим, що трішки глухувата мама, мабуть, і не розібрали її слів. — Та не виключено, що все життя буде шлунком страждати.

Коли ж у день мого народження до двору увійшли два німці з гвинтівками та вівчаркою, а ще й поліцай з наших, дядько Іван Тесленко, Марусина вже наче трішки оклигала, та тільки ледве стогнала під ковдрою, а лицем була такою мертвотною, що кращих, певне, до домовини кладуть. Тесленко господарем увійшов до нашої невеликої, досить вбогої хати, що стояла на пагорбі над яром, трішки в бік від села, кинув похмурим оком спочатку на мене, потім на стражденну Марусину, й чоло його насуплене спохмурніло ще більше.

— А з цією дівкою що? — запитав різким, неприємним голосом, пройшовшись світличкою.

Мама злякано поглянули на нього від печі:

— Отруїлася. Сильно. Третій день не підводиться. Мокриниха каже, що коли й виживе, то диво станеться.

Тут вже мама відверто обманювали, нічого подібного Мокриниха не говорила, та як інакше можна було врятувати Марусину?

Тесленко брудно вилаявся.

— От клята дівка, бодай би добра їй не було, весь план мені попсувала! — Він люто зиркнув на Марусину, яка полискувала з-під ковдри блакитними, наповненими болем очима. — Чого глипаєш? А в мене через тебе недобір. Розумієш ти — недобір!

Марусина розуміла і від жаху майже не дихала, забувши й стогнати від страху — від страху того, що їй все ж загребуть до Німеччини, незважаючи навіть на це отруєння, яке вона так нерозважливо вчинила.

Тесленко ж тільки рукою махнув на неї і поглянув на мене:

— А ця... ця хоча б не отруїлася?

— Ні, — стиха відповіли мама.

— Збирай її, Олено, а я поки що до ваших сусідів завітаю, — звелів Тесленко мамі й вийшов з хати, щоправда, залишивши одного німецького солдатика стерегти двері. Лупоокий та зовсім ще молоденький, він щосили намагався здаватися грізним, та ось саме його я чомусь не боялася.

Мама почали лаштувати мене у дорогу. Спокійні за норовом, трішки холоднуваті, мама не були тою людиною, що виносили на чуже око свої власні почуття та переживання, якими б вони не були. Радощі, сум чи біль вони ховали так глибоко в собі, що й зараз я геть не могла второпати, чи жалкують вони за мною й просто приховують той жаль, а чи справді їм не шкода старшої доньки. Я ж хоча й знала,

що моя мама не такі, як наші сусідки, які в складних обставинах починають чимдужче голосити, та все ж в таку гірку хвилину чекала від неї більшої теплоти, помітнішого прояву почуттів. На жаль, чекала марно.

Мама...

Мама моя походили із заможного козацького роду. Батьки її були людьми вихованими та навіть освіченими, як для сільської місцевості, дідусь мій, Петро Васильович, мав музичну освіту, власну крамницю, семеро діток та в селі Бориси вважався за куркуля. Гордовитий і чванливий рід Онищенків. У тридцятих діда розкуркулили, й він пішов до міста, де з двадцятих років мешкав його найменший син Олексій. Там він працював на кондитерській фабриці.

Мама ж моя були найстаршою дитиною й вродилася досить гарною: темнокоса, з сіро-блакитними уважними очима, у глибинах яких важко було вгадати, яких почуттів та настроїв вони зазнають. Мама взагалі були людиною дещо потайливою, й ми з Марусиною навіть гадки не мали, які почуття вони мають до татка, — чи кохали його колись, а чи кохають і зараз. Ми, щоправда, питати не наважувалися, а вони до відвертості вдаватися ніколи не поспішали. Стосунки у них із батьком були рівними, хоча траплялися інколи й досить неприємні сварки.

А батько... Батько в мене були чудовою, надзвичайно доброю людиною, повною протилежністю мамі. Вони й норовом були м'якіші, і сліз власних ніколи не стидалися, і нас із Марусиною жалкували більш відкрито. Гоноровита, дещо прохолодна та витримана козачка і м'якосердий, ніжний та геть простий хлопчина з кріпацького роду —

двійко моїх батьків були саме такими, тож я щиро вірила, що колись давно поєднало їх усе ж справжнє кохання.

Я любила їх однаково сильно, і зараз надто тяжко страждала від тої клятої маминої стриманості, яка не залишила її навіть у цю гірку хвилину. Мені так кортіло кинутися до мами, прилинути до їхнього худого і жилявого, напрацьованого тіла, відчутти тепло рідних рук... Але я все ж спиняла себе, хоча серце моє так сильно рвалося у ті обійми. Наповненими слізьми очима спостерігала за тим, як мама збирають мені торбину в дорогу, і ледь не розревілася, коли вони тицьнули ту торбину мені в руки.

— Ось, Женю, держи, — рівним, спокійним голосом промовили мама, і я, як не вдивлялася в їхні прозорі втомлені очі, все ж не могла відшукати там і краплинки сльози. — Тут хліб, холодна пшоняна каша, пакуночок сухарів, білизна, теплі речі... і треба ще докласти твого кожуха.

Я здригнулася — кожух був таким важким.

— Мамо...

— Не скімли, Женю. Чи ти гадаєш, що тебе на один день везуть? Облиш, доню, кожух тобі у пригоді стане, й ти не раз вдячно мене пригадаєш. А харчі відразу всі не з'їдай, особливо ж сухарів поки не чіпай. Сухарі — вони від голодної смерті рятують.

Я тільки головою слухняно закивала, і поки мама пішли шукати мого кожуха, слабкими ногами попленталася прощатися з Марусиною. Бідна моя сестра знову починала стогнати, і сіро-блакитні, материнські, її очі все ще досить злякано полискували з-під коври.

Марусина... Молодша від мене на два роки, така схожа на маму як лицем, так і норовом, сестра була від самого її народження гаряче мною любима. На жаль, з боку сестри

я особливої взаємності ніколи не відчувала. Ні, ми майже не сварилися і не чубилися, навіть у дитинстві, але я все ж не знаходила собі втіхи в її сестринській любові. Можливо, то була успадкована від мами прохолодність та стриманість у почуттях, але дівчата на селі пліткували, що досить сіренька зовні Марусина просто недолюблює мене за мою вроду. За ту вроду, яку я успадкувала від козацького роду Онищенків. Навіть мама якось знехотя мимохіть згадали, що я вдалася лицем в її покійну бабцю, матір діда Петра, Орису Павлівну, яка колись славилася красою чи не на всю Полтавську губернію, й чимало чоловічих сердець розбилося свого часу через звабливий погляд її темних, мов безодня, і таких же небезпечних очей.

Я і справді була в родині мов підкинута, — довгасти лицем, світлоокі батьки мали таку доньку, як я: з округлим обличчям, темнооку та з кирпатим носиком, хоча сама я ніколи не вважала себе за красуню, скільки було не вдивлялася в стареньке та тріснуте дзеркало, яке ще мама привезли з собою. Лице моє здавалося мені геть звичайним, і я відверто не розуміла, чому мене називають красунею. Тільки іноді, згадуючи про свою прабабцю Орису, кидала пронизливі погляди на сільських парубків — і робилося мені дивно та смішно, коли ті враз якось ніяковіли, і червоніли їхні безвусі хлоп'ячі лиця. Невже справді темні очі, успадковані від прабабці, були такими гарними та згубними для чоловіків? Але над тим я надто не замислювалася і дуже любила свою сестричку, навіть незважаючи на її приховану нелюбов.

І зараз, коли Марусина так страждала, любов моя до сестри була ще сильнішою.

Я схилилася над нею, вдивляючись в наповнені страхом та болем сіро-блакитні очі.

— Марусинко...

Погляд сестри зробився наполегливим.

— Вони ж не поженуть мене до Німеччини... Женю, правда?

Я відшукала під ковдрою її холодну худу руку, стисла.

— Не поженуть, Марусинко, не поженуть!

— Я так боюся...

— Не бійся, любя, не треба... Я ж ось їду і не боюся, — зі вдаваною бадьорістю збрехала я, аби заспокоїти сестру. Насправді ж я боялася, я неймовірно боялася того, що чекало на мене попереду.

Марусина недовірливо зиркнула на мене, але нічого не відповіла, тільки скривилася від болю. Я сама обійняла її — відкинула товсту ковдру, притисла до себе худеньке тільце сестри і так застигла.

Марусина кволо обійняла мене у відповідь.

Я поцілувала її в бліду, зеленуватого кольору щоку.

— Бувай, сестро! Видужуй швидше.

— Бувай, Женю. Й щастя тобі!

У цю мить до хати увійшли батько.

Ще не старі, маючи сорок шість років віку, батько мій, як і мама, зарано постаріли через важке життя. Важка, виснажлива праця не молодить людину й не додає їй краси, а тато мій до того ж мали ще слабке здоров'я й останнім часом часто хворіли. Середнього зросту, худорлявий і жилавий, з темним, посрібленим сивиною волоссям і такою ж бородою, що ховала в собі до половини його втомлене, продовгасте лице з виразними вилицями — батько увійшли до хати і застигли на порозі, побачивши того

німецького солдатика. Тато відразу все зрозуміли, і в очах їхніх блакитних, таких виразних, промайнув біль.

— Женю... — тільки ї змогли вони вимовити, як я вже кинулася до батька, притулилася до них, з болісним щемом у серці відчувши, як сухі та теплі долоні обійняли мене за спину. А сльози вже самі викочувалися з моїх очей, й я ховала їх у грубу сіру батьківську сорочку.

— Батечку, — прошелестіла я таким тихим голосом, щоб могли почути тільки вони, — я так боюся.

Батько поцілували мене в скроню.

— Не потрібно боятися, донечко.

— Але ж мені страшно.

— А ти гадаєш, що мені не страшно? — прошепотіли батько в моє темне волосся, продовжуючи обіймати і погойдувати мене у своїх обіймах. — Гадаєш, що не розривається моє серце на шмаття, коли тільки подумаю, що чекає там на тебе?

Я здригнулася, затремтіла усім тілом, але сказати нічого не встигла, тому що саме в цю мить двері за спиною в батька заскрипіли й до хати нашої стрімкою ходою увійшов заклопотаний та похмурий Тесленко.

— Ну що, Олено, зібрала свою Женю? — запитав він у мами, мовчки зиркнувши на батька і навіть не привітавшись із ними.

Мама підійшли до дверей.

— Зібрала, — відповіли коротко.

Тесленко невдоволено гмикнув, поглянувши на мою торбу.

— Ну і назбирала, Петрівно... Та гаразд, нехай вже буде. — Він зиркнув знову на нас із татком. — Та годі вже тобі, Макаре, наче бабі, шмарклі пускати. Нам час їхати —

мені ще до Дубини, Мозоліївки та Морозівки потрібно встигнути, вантажівка геть порожня. Годі, попрощалися — й вистачить.

Батько важко зітхнули, ще раз мене поцілували й відпустили. Ось і настала та страшна хвилина, яку я передчувала від тої днини, як на наші землі прийшли гітлерівці й почали вивозити людей на примусові роботи до Німеччини. Темна примара цієї хвилини наче завжди стояла за моєю спиною, а я все сторожко чекала її і одночасно трішки наївно сподівалася на те, що вона все ж ніколи не настане, що трапиться диво — й мене омине пильне та недремне око Тесленка. Та дива не сталося.

— Швидше, швидше ворушись, чого застигла? — почав наглити мене Тесленко.

Батько вже забрали мої речі й понесли їх з хати. Слідом за речами мала виходити і я, але ж... як не хотілося, як боляче та сильно не хотілося йти з рідної домівки кудись туди — в невідомість, в ту страшну непередбачувану невідомість, яка могла обернутися для мене чим завгодно, навіть смертю, бо ж розповідали, що люди помирали на тих примусових роботах, геть не витримуючи нелюдських умов.

Я ще раз обійнялася з татком, тоскно поглянула на Марусину, притулилася до мами — холоднуватої та спокійної, — яка обійняла мене з таким лицем, по якому так важко було розібрати її справжні почуття, й попленталася за Тесленком. Всі мовчали, мов при покійнику в хаті. А мені хотілося кричати, знесилено волати, що я не хочу йти, не хочу йти з рідної домівки в рабство тим, хто прийшов ворогом і загарбником на нашу землю! І там, за порогом хати, зі мною раптом щось трапилося, і я побігла геть від Тесленка, не дійшовши декількох кроків до

хвірточки. Побігла й сама навіть не замислювалася і не знала, куди ж я біжу, просто понеслася прижовкклою до осені травною в бік нашого городу, де ще виднілася недорубана батьком пшінка.

— Куди? Стріляти буду! — заголосив за моєю спиною Тесленко, але я не звернула на той крик його жодної уваги.

Тесленко упіймав мене вже майже на городі. Грубі, мозолисті долоні міцно, до болю в кістках ухопили моє тендітне тіло й знову потягли назад, у бік неволі. Але я ще не охолонула, я ще була мов та божевільна й брикалася, й відбивалася від тих ненависних долоней — несподівано хоробра та відчайдушна. Краєм ока вхопила обличчя татка та мами, що застигли на порозі хати, й затялася з новою силою, з новим відчаєм.

Та що я, слабка й напівголодна дівчина, могла вдіяти проти рослого й відгодованого дядька-здорованя? Він настільки боляче луснув мене по обличчю, що потемніло в очах й наче запаморочилося в голові, й не стало сил до опору. Тесленко потягнув мене до вантажівки, а там вже німці заштовхали мене до кузова, боляче вдаривши гвинтівкою по спині. Від болю в мене знову померкло в очах, я скривилася й просто впала на тверді дошки вантажівки. З бодем у серці почула, як заревів звіром двигун, і вантажівка рушила з місця.